

Recenzie

RYBÁŘ, Marek: Medzi štátom a spoločnosťou. Politické strany na Slovensku po roku 1989.

Bratislava: Devin Printing House 2011. 158 s.

Výsledky predčasných parlamentných volieb v roku 2012 potvrdili v podmienkach Slovenska dlhodobu prítomnú slabú prepojenosť politických strán na spoločnosť a rovnako nedostatočnú identifikáciu spoločnosti s politickými stranami. Na Slovensku aj naďalej ostáva pravidlom, že prah parlamentu dokáže prekročiť aj nedávno založený stranický subjekt a naopak, dlhodobu etablovanú stranu je schopná počas necelých dvoch rokov stratiť polovicu svojich voličov. Ako je to možné?

Na pochopenie tejto situácie sa ponúkajú dve možnosti: Buď siahneme po prostoduchých vyjadreniach mediálne známych politických analytikov (najmä tie bezprostredne pred parlamentnými voľbami 2012 mali charakter veštenia z krištáľovej gule), alebo pohľadáme v knižnici skutočne fundovanú publikáciu s analýzou vývoja a organizácie či inštitucionalizácie politických strán. Osobne odporúčam druhú možnosť, pri ktorej existuje väčší predpoklad, že na položené otázky dostaneme adekvátne odpovede, hoci ani táto alternatíva nie je v podmienkach slovenskej politológie zárukou úspechu. Počet ľudí s politologickým vzdelaním získaným na slovenských vysokých školách totiž atakuje veľkosť krajského mesta, ale ponuka monografických výstupov v oblasti bádania politických strán a stranických systémov je žalostná. A to aj napriek tomu, že práve táto oblasť výskumu patrí medzi piliere vedy o politike. Je pravdou, že počas 22 rokov od konštituovania politológie ako akademickej a vedeckej disciplíny vznikli o politických stranách desiatky článkov v odborných časopisoch, konferenčných zborníkoch, kolektívnych alebo individuálnych monografiách, mali však mnohokrát buď charakter encyklopédie a dominovala v nich historicko-popisná metóda pred analýzou, alebo sa dokonca podobali na diplomové práce vlastných absolventov. Za dve desaťročia skutočne žalostne málo. Práve z tohto dôvodu sa v podmienkach slovenskej vedy o politike vysoko hodnotia monografie, ktoré vznikajú s využitím teoretických prístupov, primárnou metódou nie je deskripcia a výsledky bádania nielen reprodukovujú známe skutočnosti, ale aj konceptualizujú vlastné zistenia. V oblasti organizácie politických strán ide najmä o publikáciu Márie Ondruchovej *Organizácia politických strán a hnutí na Slovensku* z roku 2000 alebo niektoré teoreticky poňaté príspevky z monografie *Politické strany ako organizácie. Prípady zo Slovenska* autorského kolektívu pod vedením Mareka Rybáča z roku 2004. Do kategórie vedeckých výstupov s vyššou pridanou hodnotou patrí rovnako aj recenzovaná

publikácia Mareka Rybára *Medzi štátom a spoločnosťou. Politické strany na Slovensku po roku 1989*.

V súlade s nadpisom autor v tejto monografii analyzuje slovenské politické strany lavírujúce v priestore medzi spoločnosťou a štátom. Hľadá odpoveď na otázku, ako si politické strany vytvárajú väzby na spoločnosť a ako na štát, a akú úlohu v ich činnosti zohrávajú subvencie poskytované štátom. Vychádza z predpokladu, že súčasné stranícke subjekty na Slovensku majú tendenciu približovať sa viac k štátu ako k spoločnosti. Strany podľa Rybára vystupujú v pozícii racionálneho aktéra so záujmom maximalizovať svoje zisky, pričom mnohé z nich ani nemajú ambíciu vybudovať intenzívnejšie vzťahy s príslušným socioekonomickým segmentom. Takto predstavený myšlienkový zámer autora plne korešponduje s výsledkami výskumov západoeurópskych straníckych formácií, ktoré sú zdokumentované vo výstupoch zahraničných autorov, dnes už klasikov výskumu politických strán. V tomto kontexte tak bolo správne, ak si autor rovnako položil otázku, či trend vývoja západoeurópskych strán zodpovedá aj príkladu straníckych formácií v štáte s viac než štyridsaťročnou absenciou prirodzeného vývoja nielen politických strán, ale rovnako celej spoločnosti.

Na začiatku tejto recenzie však bolo uvedené, že v zmieňovanej publikácii nájdeme odpovede na otázky, prečo je na Slovensku vysoká voličská fluktuácia, prečo tak často vznikajú nové strany alebo dokonca prečo je vôbec obvyklé, keď strany pôvodne so silnými voličskými preferenciami postupom času upadajú, až sa dostanú na perifériu voličského záujmu. Napriek tomu, že autor svoj zámer takto presne neformuluje, aj tak získame na obdobne položené otázky odpovede.

Rybář totiž predpokladá, že na Slovensku sa medzi rokmi 1990 a 2010 vytvorili dva druhy straníckych formácií: štiepne strany a ľudové strany. Presnejšie vysvetlené, strany opierajúce sa „o socioštruktúrne jasne vymedzené a relatívne homogénne voličstvo umožňujúce aj najvyššiu mieru vnútornej kontroly nad vlastnými politickými lídrami (...) Naproti tomu strany, kde je moc centralizovaná a koncentrovaná v úzkej skupine aktérov, sú zároveň strany, ktorých volebné stratégie zasahujú široké spektrum voličských skupín, a ktoré preto nedisponujú socioštruktúrne výrazne vymedzeným a homogénnym voličstvom“ (s. 16 – 17). Inými slovami vyjadrené, napojenie strany na určitý segment a z toho plynúca stabilita priamo vyplýva z jej vnútornej organizácie. Ak strana koncentruje moc v rukách vedenia a spolieha sa skôr na akcieschopnosť svojich lídrov, prípadne nadanie mediálne vystupovať, má šancu oslovit' širokú masu ľudí, ale táto podpora súčasne vykazuje vysokú mieru nestability. Typickými predstaviteľmi tohto typu strán sú podľa Rybára Smer-SD, SDKÚ-DS, ĽS-HZDS a SNS. Naopak, ak stranícki lídri zdieľajú moc aj s nižšími organizačnými úrovňami, straníckemu subjektu sa podarí

napojiť na určitý segment, aj keď na druhej strane s vedomím, že voličské preferencie nebudú dosahovať úroveň veľkých strán. Tejto charakteristike podľa autora zodpovedajú KDĽ, SMK a čiastočne aj SĽ. Na tomto mieste je možné viesť diskusiu, či do tejto skupiny naozaj patria aj SMK a SĽ. SMK totiž skutočne od svojho vzniku v roku 1998 vykazovala pomerne značnú mieru homogénnosti a úzkeho napojenia na vybraný spoločenský segment, v tomto prípade maďarskú menšinu. Situácia sa však zmenila po vytvorení novej politickej strany Most-Híd na čele s bývalým predsedom SMK Béloom Bugárom. Vo voľbách 2010 (autor analyzuje situáciu medzi rokmi 1990 – 2010) prekročila kvórum len strana Most-Híd a z SMK sa stal mimoparlamentný subjekt. Táto skutočnosť svedčí o vysokej miere personalizácie voličského správania maďarskej menšiny, ktorá je podľa mňa dôležitým predpokladom vzniku štiepanej strany. Významná časť voličov maďarskej národnosti teda nebola naviazaná na politickú stranu, ale len na určitého lídra, v tomto prípade na Bélu Bugára. To znamená, že podobné znaky voličského správania ako u voličov slovenskej národnosti pravdepodobne nachádzame aj v prostredí maďarskej menšiny.

Rovnako otázne je uvažovať ako o strane napojenej na spoločnosť aj v prípade SĽ. Strana síce v pozícii priameho dediča Komunistickej strany Slovenska vykazovala vysokú mieru decentralizácie s pomerne širokou členskou základňou a aktívnymi strednými kádrami, ale rýchly úpadok strany po založení strany Smer svedčí rovnako o slabom prepojení medzi stranou a spoločnosťou. Napriek mojim námietkam k zaradeniu oboch strán do jednej alebo druhej kategórie súhlasím s tézou, že ak je strana napojená na spoločnosť, dokazuje vyššiu mieru stability než strany úzko previazané so štátom. Problém je však v tom, že tento predpoklad zlyhá práve v momente odchodu silných osobností zo strany.

Na potvrdenie pravdivosti vyššie naformulovaného predpokladu je okrem výskumu vnútornej organizácie politickej strany potrebné preveriť aj faktory nachádzajúce sa mimo vnútrostraníckej štruktúry a vystupujúce v pozícii nezávislej premennej. Konkrétne vyjadrené ide o podobu politického systému, predovšetkým systém volieb. Ak sa totiž pokúsime definovať moment, kedy aj decentralizované strany začínajú podliehať centralizačným snahám vedenia, narazíme na rok 1998, teda na obdobie prijatia novely volebného zákona, ktorá okrem viacerých zmien podmienok pre kandidujúce strany priniesla aj zlúčenie pôvodných štyroch volebných obvodov do jedného celoštátneho. Aj Rybář, odvolávajúc sa na rozhovor s bývalým poslancom SĽ Ištvánom, definuje jeden volebný obvod ako inštitúciu, kvôli ktorej sa „podkopali základy autonómie regionálnych organizácií aj v tých stranách, ktoré garantovali nižším organizačným jednotkám významný vplyv na tvorbu kandidátnych listín“ (s. 59). Rybář však konkrétnejšie nediskutuje o účinkoch jedného volebného

obvodu na vnútornú štruktúru politických strán, obmedzuje sa len na stručné konštatovanie. A práve tomuto inštitucionálnemu aspektu by som odporučil venovať viac pozornosti, pretože vedenia politických strán nie sú od prijatia novely motivované budovať organizačnú štruktúru aj po vertikálnej línii a na stráncku listinu umiestňovať kandidátov rovnomerne podľa počtu obyvateľov jednotlivých slovenských regiónov. Výsledkom tohto stavu je absencia stránckých zväzov dokonca aj na úrovni okresných miest, čo následne vedie k slabšiemu napojeniu na spoločnosť.

Uvedené okolnosti prepojenia strany na spoločnosť dominujú v prvej časti publikácie. V druhej časti sa Rybář venuje otázkam vzťahu medzi politickou stranou a štátom. Konštatuje silnejúci trend, čoho dôkazom je prepojenie politickej strany so štátnou administratívou prostredníctvom svojich vlastných nominantov na miesta v štátnej správe a rastúcim objemom štátnych subvencií na činnosť. Práve funkcie v štátnej a verejnej správe majú podľa Rybářa nahrádzať chýbajúce regionálne stráncké štruktúry. Strany sa dokonca k rozparcelovaniu štátnej administratívy verejne priznávajú a nepovažujú to za nedostatok riadenia štátu. Prepojenie medzi stranou a štátom je silné aj vďaka úprave financovania politických strán, prijatej v roku 2004, vďaka ktorej sa financovanie odvíja od rastu národného hospodárstva, čím sa len zvýšila miera kartelizácie slovenského stránckeho systému, ktorú ešte umocňuje slabý systém verejnej kontroly. Zistenia Mareka Rybářa v tejto časti nevyvolávajú bezprostrednú potrebu otvorenia širšej diskusie, naopak je potrebné opäť vyzdvihnúť vhodnosť použitých teoretických rámcov.

Mimo obsahového hľadiska stojí za diskusiu pomerne zvláštna forma štruktúrovania textu. Autor totiž každú kapitolu začína úvodom, následne spracúva stanovený problém, aby následne ukončil kapitolu krátkym záverom. Keďže vymedzenie cieľa, formulovanie problému a záverečné zhrnutie sa nachádzajú v samostatných častiach knihy, sekundárne úvody a závery považujem za redundantné. Táto poznámka však nemení nič na pozitívnom stanovisku ku kvalite obsahu.

Recenzovaná publikácia Mareka Rybářa je dôstojným príspevkom do teoretickej diskusie o politických stranách na Slovensku. Na niektorých miestach (najmä v tretej kapitole) síce skĺzol do historicko-popisného spracovania svojich výskumných otázok, na druhej strane možno práve táto časť umožní priblížiť nastolený problém aj tým odborníkom (a najmä študentom), ktorí sa výskumu politických strán nevenujú prioritne.

Radoslav Štefančík